

MEGJEGYZÉSEK KOVÁCS ILONÁNAK A CSOKONAI-KRITIKAI KIADÁSRÓL SZÓLÓ BÍRÁLATÁHOZ

Nem szoktam kritikákra válaszolni abból a meggyőződésből, hogy az idő úgyis eldönti, vajon a mű írójának vagy bírálójának volt-e igaza. Ebben az esetben azonban mégis úgy érzem, köteles vagyok véleményt mondani a Csokonai-kiadást elmarasztaló bírálatra (It, 1981. 821–826.), mert előttem fekszik kedves kollégámnak, Julow Viktornak közvetlenül halála előtt írt utolsó levele, amelyben keserűséggel nyilatkozik a fenti recenzióról, és arra kér, hogy helyette is válaszoljak a szerzőnek, annál is inkább, mert mi ketten voltunk a Csokonai-színművek kétkötetes kritikai kiadásának hivatalos lektorai, s így a bírálat közvetve bennünket is érint.

A bíráló véleményével szemben a kritikai kiadás – bármily meglepően hangzik is – nem szubjektív műfaj, mint ahogy egy valóban tudományos alkotás – a filológiai különösképpen – ki kell hogy zárjon mindenféle szubjektív mozzanatot. Pukánszky né sem azért érvényesít a kritikai kiadásban színháztörténeti szempontokat, mert véletlenül színháztörténettel is foglalkozott, hanem azért, mert a tárgy ebben az esetben Csokonai színpadi alkotásai, objektíve is színháztörténeti elemzést igényelnek, hiszen a drámai szövegek elsősorban előadásra és nem olvasásra készültek. Színháztörténeti megközelítést igényelnének akkor is, ha a sajtó alá rendező nem színháztörténész lenne. A színházi filológia tehát itt nem szubjektív esetlegességből, hanem objektív szükségszerűségből került alkalmazásra. A két metodika nem mond ellent egymásnak, sőt kiegészítik, segítik és gazdagítják egymást.

A bíráló elmarasztaló megjegyzései arról tanúskodnak, hogy nincs tisztában a kritikai kiadás lényegével, hogy annak célja a kutató számára a kéziratot tökéletesen pótolni. Így aztán felrója Pukánszky nének, hogy nem javítja ki a főszövegben rejlő „baki”-kat, ami arra utal, hogy egyszerűen nem ismeri a kri-

tikai kiadásoknak a Textológiai Bizottság által kiadott és immár két kiadásban megjelent szabályzatát, s pontosan olyasmiket tart textológiai szempontból kifogásolandónak, amit a szabályzat előír. Ilyenek a következők: a) A főszövegnek a kéziratot – akár autográf, akár másolat – betűhíven, tehát összes hibáival együtt kell közölnie. b) A kritikai kiadásban lábjegyzetek nincsenek. c) Autográf kézirat híján azt a másolatot kell közölni, amelyik az eredetihez korban legközelebb áll és amelyikről leginkább valószínűsíthető, hogy az eredetihez legjobban hasonlít. d) Nyomtatott szöveget csak akkor lehet közreadni, ha nincs egykorú kézirat másolat és a kiadás a szerző életében jelent meg és ő rendezte sajtó alá. Ezért nem lehetett a Gersont a váradi 1806-os kiadás szerint közölni – amint ezt a bíráló kívánta. e) Nem ismeri az előző Csokonai-kiadásokat, sem Toldyt, sem Harsányi–Gulyást, és így nincs módjában megítélni, hogy mennyiben jelent előrelépést az új kritikai kiadás szövege, az ottani hiányos, pontatlan és kontaminált szövegekkel szemben. f) Ami a *Varázsfuvolát* illeti, nem tudja, hogy az előző kiadások mint Csokonai szerzeményét közlik, s éppen Pukánszky né állapította meg a kézirat alapján, hogy csak részben Csokonai műve. (L. *Csokonai Varázsfuvola-fordítása*. ItK, 1954. 62–70.) A szöveget mégis közre kellett adni, mert végigvonulnak rajta Csokonai javításai. Nem tudjuk, hogyan képzeli a bíráló, hogy a javításokat az alapszöveg nélkül közölni lehet. g) Az a kifogása a bírálónak, hogy az eredeti művek miért nincsenek különválasztva a fordításoktól, azért nem áll meg, mert a 18. században – különösképpen a drámairodalom területén – egyszerűen lehetetlen pontosan megállapítani, melyik az eredeti szöveg és melyik az adaptáció s mi az adaptáció mértéke. (Valódi fordításról ebben a korban voltaképp nem is beszélhetünk.) Gyakori eset, hogy egy eredetileg angolul, franciául vagy olaszul írott színdarab kétszeres vagy akár háromszoros adaptációs manipuláción esik át, s a rendszerint német közvetítő változatban már annyira eltorzul, hogy olykor a témára is alig lehet ráismerni. Ez az adaptációk

kora, amelyben nálunk a magyar nyelvűség dominál, s nem az eredetiség. Súlyos hiba mai szemléletünket erre a korra visszavetíteni. h) A ligatúrák rövidítések külön felsorolása azért történt, mert vannak a szövegben nem ligatúrák rövidítések is, és eredetileg úgy volt, hogy a ligatúrákat magukat a jegyzetben feltüntetik, de ez gazdasági okokból elmaradt. i) Ami egyes jegyzetek ismétlődését illeti, ez azért van, mert a kritikai kiadás nem szórakoztató olvasmány, amelyet egy végtében, folyamatosan olvasnak, hanem a kutatót többnyire csak egyetlen darab érdekli, de megkeresni egy adott helyhez tartozó, de másutt már egyszer megadott jegyzetet, bosszantóan nehézkessé tenné az olvasást. j) A sajtóhibák sajnos a gépszedésnél elkerülhetetlenek. Nyilván szép számmal vannak, de mivelhogy egyetlen példát sem idéz, nem állapítható meg, hogy valóban sajtóhibák-e, vagy csak a bíráló véli annak.

Az egész recenzióban több a gáncsoskodás és vélt hibák kipécézése, mint a tárgyilagos, komoly bíráló szándék. Ami az ellenőrzést illeti, Julow Viktor nemcsak egyik lektora, hanem szerkesztője is volt a kiadványnak, s mint legkiválóbb Csokonai-szakértőnk biztosítékul szolgált ahhoz, hogy a Csokonai-kritikai kiadásba lehetőleg ne csússzék hiba. Hozzáértését és alaposágát – amelyben tudomásom szerint soha senki sem kételkedett – ellenőrző jelentése mellett igazolja az általa közreadott Csokonai-kortárs, Fazekas Mihály műveinek mintaszerű kritikai kiadása is. Sajnálatos, hogy neki már nem adatott meg a válasz lehetősége. Ő bizonyára az én érvelésemnél lényegesen hathatósabb okfejtéssel utasította volna vissza a nagy tájékozatlanságra valló kritika kellőképpen meg nem alapozott kifogásait.

A kiadást egyébként az Akadémiai Kiadó nívódíjjal jutalmazta. A lektorokkal együtt netán a Kiadó szakértői is tévedtek volna?

STAUD GÉZA